

Lars Jørgensen

11. MAJ 1955 – 7. SEPTEMBER 2016

AF BJARNE GRØNNOW

Med Lars Jørgensens alt for tidlige død i efteråret 2016 har dansk og europæisk arkæologi mistet en af sine fremmeste forskere. Lars var den arkæolog i Danmark, der stod for nogle af de mest visionære og originale forskningsprojekter inden for vores fag, og den arkæolog, der havde det videste internationale udblik. Lars satte på inspirerende vis den hjemlige kultur- og samfundshistorie ind i en meget større kontekst.

Men lad disse mindeord begynde med dét, der gennem de seneste par årtier stod Lars' professionelle hjerte nærmest: Udforskningen af de før-kristne magtcentre og kultpladser gennem det første årtusinde efter Kristi fødsel.

Gennem donationer bl.a. fra Mærsk-fonden kunne Lars i 2010 realisere dette enorme projekt, som han havde drømt om siden 80'erne. Det er særligt i Germanertid, at vi ser udviklingen af hele det kriger- og kultunivers, vi kender bl.a. gennem det oldengelske digt om helten Beowulf. I den epoke var der et bemærkelsesværdigt ensartet krigeraristokrati over hele Europa bestående af høvdinge- eller småkongeslægter, som sad på magt, prestige, handel – og kultudøvelse i deres stærkt befæstede og ofte imponerende residenser med borgen eller hallen som centrum.

I Danmark kunne vi også være med. Mest kendt herhjemme er 'kongesæderne' i

Jelling og Lejre, og netop naboen til Lejre, Tissø eller Tyrns Sø, var et af de steder, hvor Lars' hold af arkæologer og naturvidenskabsfolk satte ind med feltarbejde. Fundet af den store halsring på Kalmargårdens marker i 80'erne – det største guldfund i Danmark siden de herostratisk berømte Guldhorn – trak arkæologernes opmærksomhed mod Tissø. Det blev Lars, der, gennem samarbejde med det lokale museum og entusiastiske detektorfolk, kunne indkredse det bopladsområde, hvorfra ringen stammede – og det var enormt: mindst 1 km gange 400 meter langs Tissøs vestlige bred. Ihærdige undersøgelser gennem de næste tre årtier fulgte, og på baggrund af fundene tegnede der sig et magtcenter – en palisadebefæstet boplads. Der var spor efter haller med buede vægge og tag, mængder af huse til hirden, stalde, lader og værkstedshuse, smedjer og handelsboder. Og så var der dét, som havde Lars' særlige opmærksomhed: Nær en 50 meter lang hal var der kraftige stolpespor efter en firkantet bygning, måske et tårn, der både i sin arkitektur og igennem fundene signalerede udøvelse af kulthandlinger. Talrige små metalbeslag og figurer blev fundet i og omkring kultbygningen – afbildninger og symboler på gudeverdenen både før og efter udkrystalliseringen af det velkendte univers af nordiske guder: krigere, torshamre, Tors geder (Tandgnost og Tandgnisner) og vælver – bare for at nævne en fraktion af de mange enestående fund fra Tissø. Brønde indeholdende knogler af heste og platforme dækket af hundreder af kilo af dyreknogler – altså ikke almindelige møddingslag – vidner om ofringer og rituelle måltider og understreger Tissølokalitetens rolle som central kultplads. Lars og hans hold kombinerede Tissøudgravningerne med undersøgelser af andre centrale jernaldermagtcentre i Østdanmark: Gudme, Toftegård og Hoby (lokaliteten med de berømte sølvbægre).

For arkæologen står historien skrevet i jorden, og kilderne består af titusinder af omhyggeligt registrerede stolpehuller og gruber og metalsager, keramik og knogler. Med projektet kunne disse data samles, analyseres og fortolkes på nye måder, så vi har opnået en dybere forståelse af aristokratiets rolle som magtfaktor og leder af den før-kristne kultpraksis.

Og så er der fundene af kostbare prestigeobjekter, fx guldbeslag med cloisonnéornamentik, sølvskatte med brudsølv og – ikke mindst – mønter, der peger langt ud i verden, fra Norden og Europa lige til kalifatet i Bagdad, og vidner om Tissøkongernes internationale forbindelser.

Hermed er vi tilbage til de analyser og tolkninger af samfundsudviklingen i Jernalderen, som Lars var eksponent for. Lad mig kort ridse op, hvordan han var nået dertil: Det internationale gennembrud fik Lars i slutningen af 1980'erne gennem sine analyser af europæiske fundmaterialer, særligt de store allemanniske

og langobardiske familiegravpladser fra 3.-8. århundrede. Det var 'det højere arkæologiske skoleridt', hvor komplekse analyser ledte frem til, at genstande i gravene kunne placeres kronologisk med præcision. Det rykkede markant ved den ellers etablerede tyske kronologi, og Lars' kronologi for yngre jernalder i Europa er blevet anvendt siden da.

Lars blev inspektør ved Nationalmuseet i 1993, seniorforsker i 1998 og forskningsprofessor i 2010. Denne lange tilknytning til landets hovedmuseum blev hans platform for gennemførelsen af en række nu legendariske arkæologiske udgravninger, projekter og udstillinger. Jeg vil fremhæve hans ledende rolle i de mangeårige undersøgelser under 'Gudme-Lundeborg-projektet', hvor et stormandsmiljø fra romertid til vikingetid med en tilhørende ladeplads ved Storebæltskysten blev undersøgt. Gudme-Lundeborg er dermed nu kendt, ikke blot for sit håndboldhold, men også for Lars' open air-udstilling, der på stedet beretter om magtcentret fra Jernalderen.

Det omfattende forskningsprojekt, 'Krigen, forsvaret og aristokratiet', også med Lars i ledelsen, forbandt museer i Danmark og Tyskland og grundforskningscentret Marinarkæologisk Forskningscenter. Her kom nye analyser af bl.a. de store våbenofferfund i moserne til at spille en central rolle. Lars' genistreg var, ud fra denne forskning, at tilrettelægge én af de mest imponerende særudstillinger, vi til dags dato har haft på Nationalmuseet: Sejrens Triumf fra 2004, hvor de hjemlige moseofre – typisk for Lars – blev sat i et internationalt lys. Relationerne mellem os 'barbarer' og Romer- og Frankerrigerne mod syd fik helt nyt perspektiv med den udstilling. Det var et dybt betagende syn, da den skrøbelige, 1.500 år gamle Nydambåd på gæstevist fra museet i Gottorp sejlede over taget på Prindsens Palæ og gennem luften ind til sit klimastyrede udstillingstelt i museumsgården – det hele under Lars' kommando.

En fantastisk udstilling, som Lars også tog initiativ til, men som han desværre ikke nåede at opleve, er den udstilling, der 11. februar 2017 blev åbnet i Frankfurt. Under titlen 'Odin, Thor und Freya – Skandinavische Kultplätze des 1. Jahrtausends nach Christus und das Frankenreich' præsenteredes det store forskningsprojekt 'Førkristne Kultpladser'. Det morede Lars, at netop de nordiske guder, hallerne, kult-bygningerne og offerpladserne – al denne hedenskab – blev temaet for en udstilling, der nu er sat op i en kristen katedral i Frankfurt.

Således er vi gennem nogle punktnedslag tilbage ved den forskningsindsats, som blev Lars' sidste, og som jeg indledte med, nemlig den arkæologiske udforskning af de religiøse og kosmologiske aspekter af jernaldertilværelsen, overgangen fra

dyrkelsen af guderne til Hvidekrist og de nye magtkonstellationer, der fulgte i sen Vikingetid og tidlig Middelalder.

Lars blev medlem af Videnskabernes Selskab i 2009 og sad i præsidiet i perioden 2013-15. Han lagde et stort engagement og arbejde i Selskabet gennem symposier og publikationer og var særdeles vellidt blandt medlemmerne.

Lars var internationalt kendt og respekteret for sin enorme viden og beundret og afholdt af sine medarbejdere og kolleger for den begejstring og generøsitet, der altid kendetegnede ham. Vi savner ham meget.

Æret være Lars' minde.